

LOCAL GOVERNMENT ACTIVITIES FOR SAFETY EDUCATION- SELECTED PROBLEMS

DZIAŁANIA SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO NA RZECZ EDUKACJI DLA BEZPIECZEŃSTWA – WYBRANE PROBLEMY

Bogumiła Pawlaczyk

PWSZ im. Prezydenta Stanisława Wojciechowskiego w Kaliszu

bp10@onet.eu

ABSTRACT

The article discusses safety education issues connected with defense and protection against any kind of danger. It presents safety education matters of the new school subject introduced into lower secondary schools and upper secondary schools' curriculum. The article is especially concerned with the significance of local government activity for safety education. The author also reviews some curricula promoting safety and indicates the need to apply new conceptions in the field of safety education.

KEYWORDS: *the constitution, national safety, state, law system, human safety*

Słownik współczesnego języka polskiego określa bezpieczeństwo jako „stan psychiczny lub prawny, w którym jednostka ma poczucie pewności, oparcie w drugiej osobie lub w sprawnie działającym systemie prawnym; przeciwieństwo zagrożenia”¹.

Dla jednostek, grup społecznych, narodów czy państw stanowi ono wartość najwyższą. Bezpieczeństwo to stan dający poczucie pewności, że dobro to nie dozna żadnego uszczerbku. Na poziomie egzystencjalnym jest jedną z podstawowych potrzeb, takich jak: istnienie, przetrwanie czy pewność funkcjonowania i rozwoju². Brak bezpieczeństwa wywołuje niepokój i poczucie zagrożenia. Zaspokojenie tej potrzeby umożliwi pełny rozwój człowieka, narodu i państwa.

---

¹ *Słownik współczesnego języka polskiego*, 2001, s. 50.

² Szerzej zob.: R. Zięba, 2006, s. 936-939.

Waldemar Kitler definiując *bezpieczeństwo narodowe*³, określa je jako *najważniejszą wartość, potrzebę narodową i priorytetowy cel działalności państwa, jednostek i grup społecznych, a jednocześnie proces obejmujący różnorodne środki - działania (m.in.: dyplomatyczne, ekonomiczne, militarne, kulturowe, specjalne, normatywne, naukowo-techniczne i społeczne) w dziedzinie stosunków międzynarodowych i wewnętrznych, gwarantujące trwałą byt i rozwój, w tym działania ochronne i obronne mające na celu stworzenie sprzyjających i bezpiecznych warunków bytu i rozwoju narodowego (państwa), a w tym ochronę i obronę państwa jako instytucji politycznej oraz ochronę jednostek i całego społeczeństwa, ich dóbr i środowiska naturalnego przed zagrożeniami, które w znaczący sposób ograniczają jego funkcjonowanie lub godzą w wartości podlegające szczególnej ochronie.*

Obowiązek obrony ojczyzny spoczywa na wszystkich obywatelach Rzeczypospolitej Polskiej⁴, a umacnianie obronności państwa, przygotowanie ludności i mienia narodowego na wypadek wojny oraz wykonywanie innych zadań w ramach powszechnego obowiązku obrony należy do wszystkich organów władzy i administracji rządowej oraz innych organów i instytucji państwowych, organów samorządu terytorialnego, przedsiębiorców i innych jednostek organizacyjnych i organizacji społecznych. W ramach powszechnego obowiązku obrony obywatele polscy są zobowiązani do:

- pełnienia służby wojskowej;
- wykonywania obowiązków wynikających z przydziałów kryzysowych i mobilizacyjnych;
- pełnienia służby w obronie cywilnej;
- **odbywania edukacji dla bezpieczeństwa;**
- uczestniczenia w samoobronie ludności;
- odbywania ćwiczeń w jednostkach przewidzianych do militaryzacji i pełnienia służby w jednostkach zmilitaryzowanych, a także wykonywania świadczeń na rzecz obrony

na zasadach określonych w ustawie z dnia 27 listopada 1967 roku *o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej*⁵.

---

3 W. Kitler, A. Skrabacz, 2010, s.21.

4 Art. 85 ustawy z dnia 02 kwietnia 1997 r. *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz. U. Nr 78, poz. 485 z późn. zm.).

5 ustawa z dnia 27 listopada 1967 roku *o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej* (tekst jednolity Dz. U. z 2004 r. Nr 241, poz. 2416 z późn. zm.).

Pojęcie „bezpieczeństwo państwa” ewoluowało. Jeszcze w latach osiemdziesiątych ubiegłego wieku łączono je wyłącznie z zagrożeniami o charakterze militarnym, pochodzącymi z zewnętrznych źródeł. Bezpieczeństwo człowieka czy majątku narodowego miało znaczenie drugorzędne i było zauważane w kontekście zaplecza osobowego i materialnego dla sił zbrojnych. Zmiany, jakie zaszły we współczesnym świecie (załamanie się zimnowojennego podziału świata, delegalizacja wojny agresywnej czy wzrost współzależności międzynarodowych), doprowadziły do zidentyfikowania niemilitarnych źródeł zagrożeń (destabilizacja systemu politycznego, konflikty społeczne, klęski żywiołowe, przestępczość zorganizowana czy terroryzm). Szeroki kontekst, w jakim używane jest pojęcie „bezpieczeństwo”, pozwala na zastosowanie różnych kryteriów jego podziału⁶. W *Strategii bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z 2007 roku* wyróżniono bezpieczeństwo: zewnętrzne, militarne, wewnętrzne, obywatelskie, społeczne, ekonomiczne, ekologiczne oraz bezpieczeństwo informacyjne i telekomunikacyjne⁷.

W życiu jednostek i grup społecznych istotne znaczenie mają bezpieczeństwo publiczne (część składowa bezpieczeństwa wewnętrznego) i porządek publiczny. Pojęcia te występują łącznie, wzajemnie się uzupełniają. Bezpieczeństwo publiczne określane jest jako *pożądaný stan faktyczny wewnątrz państwa, który niezależnie od szkód wywołanych przez ludzi, siły natury i technikę umożliwia funkcjonowanie całokształtu organizacji państwowych, społecznych, prywatnych itd. oraz zachowanie życia, zdrowia i mienia osób żyjących w tym państwie*⁸, natomiast porządek publiczny postrzegany jest przez pryzmat zadań i działalności organów administracji publicznej, dotyczących bieżącego przestrzegania norm oraz utrzymywania sprawności instytucji i urzędów publicznych⁹.

Państwo jest gwarantem bezpieczeństwa swoich obywateli, tak w aspekcie wewnętrznym - rozumianym jako stabilność i harmonijność danego organizmu bądź systemu, jak i zewnętrznym - oznaczającym brak zagrożenia ze strony innych podmiotów¹⁰.

---

6 Szerzej na temat podziału bezpieczeństwa według kryteriów: podmiotowego, przedmiotowego, przestrzennego, czasu i sposobu organizowania zob. B. Balcerowicz, 2004, s.7.

7 http://www.bbn.gov.pl/portal/pl/475/1144/Strategia_Bezpieczenstwa_Narodowego_RP.html. [data dostępu: 20.10.2011].

8 M. Huzarski, 2009, s.17.

9 M. Brzeziński, 2009, s.40.

10 M. Huzarski, 2009, s.12.

Konstytucyjny¹¹ obowiązek zapewnienia bezpieczeństwa państwo realizuje przy pomocy organów administracji publicznej i samorządu terytorialnego (gminnego, powiatowego i wojewódzkiego)¹² oraz wyspecjalizowanych służb, tworząc system bezpieczeństwa, na który składa się ochrona i obrona narodowa¹³. Współczesna *ochrona i obrona narodowa (totalna, powszechna) stanowi sumę wszystkich wojskowych (militarna) i cywilnych (obrona cywilna – niemilitarna) zabezpieczeń służących zapewnieniu bezpieczeństwa państwa i społeczeństwa wobec zagrożeń godzących w bezpieczeństwo narodowe*¹⁴. Na szczeblu lokalnym kształtowanie bezpieczeństwa to podejmowanie działań mających na celu minimalizację potencjalnych zagrożeń (między innymi zjawisk kryminogennych, sytuacji kryzysowych), a także wzrost poczucia bezpieczeństwa.

Współpraca na rzecz bezpieczeństwa w wymiarze lokalnym odbywa się w oparciu o przepisy ustawy z dnia 23 stycznia 2009 roku *o wojewodzie i administracji rządowej w województwie*. Artykuł 22 tejże ustawy stanowi, że wojewoda będący przedstawicielem Rady Ministrów jest odpowiedzialny za realizację polityki rządu na podległym mu obszarze, a w szczególności:

- ma zapewnić współdziałanie wszystkich jednostek organizacyjnych administracji rządowej i samorządowej działających na terenie województwa;

- kieruje działalnością tych podmiotów w zakresie zapobiegania zagrożeniu życia, zdrowia lub mienia oraz zagrożeniom środowiska, bezpieczeństwa państwa i utrzymania porządku publicznego, ochrony praw obywatelskich, a także zapobiegania klęskom żywiołowym i innym nadzwyczajnym zagrożeniom oraz zwalczania i usuwania ich skutków na zasadach określonych w ustawach;

- ma za zadanie dokonanie oceny stanu zabezpieczenia przeciwpowodziowego województwa, a także opracowanie planu operacyjnego ochrony przed powodzią;

---

11 Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolność i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju - art. 5 ustawy z dnia 02 kwietnia 1997 r. *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz. U. Nr 78, poz. 485 z późn. zm.).

12 Zgodnie z art. 16 ust. 2 *Konstytucji RP* samorząd terytorialny przysługującą mu ustawowo część zadań publicznych wykonuje we własnym imieniu i na własną odpowiedzialność. (Dz. U. Nr 78, poz.485 z późn. zm.).

13 Szerzej na temat pojęcia „ochrony i obrony narodowej”, W. Kitler, A. Skrabacz, 2010, s 41.

14 W. Kitler, 2001, s. 156.

- ogłasza i odwołuje pogotowie i alarm przeciwpowodziowy;
- wykonuje i koordynuje zadania w zakresie obronności i bezpieczeństwa państwa, wynikające z odrębnych ustaw¹⁵.

Wśród zadań własnych gminy znajdują się sprawy: ochrony zdrowia, edukacji publicznej, lokalnego transportu drogowego, porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli oraz ochrony przeciwpożarowej i przeciwpowodziowej, w tym wyposażenia i utrzymania gminnego magazynu przeciwpowodziowego¹⁶.

Szerzej zadania związane z zapewnieniem bezpieczeństwa określa w art. 4 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 roku *o samorządzie powiatowym*¹⁷, wymieniając obok edukacji publicznej zadania z zakresu: obronności, porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli, ochrony przeciwpowodziowej, w tym wyposażenia i utrzymania powiatowego magazynu przeciwpowodziowego, przeciwpożarowej i zapobiegania innym nadzwyczajnym zagrożeniom życia i zdrowia ludzi oraz środowiska, przeciwdziałania bezrobociu i aktywizacji lokalnego rynku pracy.

Starosta sprawuje zwierzchnictwo nad powiatowymi służbami, inspekcjami i strażami, a także realizuje ustawowo określone zadania w zakresie porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli przy pomocy *komisji bezpieczeństwa i porządku*¹⁸. Komisja przygotowuje projekt powiatowego programu zapobiegania przestępczości oraz ochrony bezpieczeństwa obywateli i porządku publicznego¹⁹.

Zadaniem samorządów wojewódzkich jest - w szczególności - zapewnienie obronności i bezpieczeństwa publicznego²⁰.

---

15 Ustawa z dnia 23 stycznia 2009 roku *o wojewodzie i administracji rządowej w województwie* (Dz. U. z 2009, Nr 31 poz. 31 z późn. zm.).

16 Art. 7 ust. 1 ustawy z dnia 08 marca 1990 r. *o samorządzie gminnym* (Dz. U. z 2001 r., Nr 142, poz. 1591 z późn. zm.).

17 Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 roku *o samorządzie powiatowym* (Dz. U. z 2001 r., Nr 142, poz. 1592 z późn. zm.).

18 Art. 38 ustawy z dnia 05 czerwca 1998 r. *o samorządzie powiatowym* (Dz. U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1592 z późn. zm.).

19 Oprócz komisji bezpieczeństwa również rada powiatu na mocy art. 41 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 roku *o samorządzie powiatowym* (Dz. U. z 2001 r., Nr 142, poz. 1592 z późn. zm.) może wpływać na kształtowanie bezpieczeństwa i porządku publicznego w społeczności lokalnej poprzez uchwalanie przepisów porządkowych, jeżeli jest to niezbędne do ochrony życia, zdrowia lub mienia obywateli, ochrony środowiska naturalnego albo do zapewnienia porządku, spokoju i bezpieczeństwa publicznego, o ile przyczyny te występują na obszarze więcej niż jednej gminy.

20 Ustawa z dnia 05 czerwca 1998 r. *o samorządzie województwa* (Dz. U. z 2001 r., Nr 142, poz. 1590 z późn. zm.).

Ustawy ustrojowe²¹ wymieniają jako jedno z zadań własnych samorządów współpracę z organizacjami pozarządowymi w sferze zadań publicznych związanych z porządkiem i bezpieczeństwem publicznym oraz przeciwdziałaniem patologiom społecznym. Kompetencje organów samorządowych pozwalają na tworzenie bezpieczeństwa z udziałem społeczności lokalnych. Rola jednostek samorządu terytorialnego w realizacji zadań związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa społecznościom lokalnym powinna polegać głównie na:

- aktywnym kreowaniu polityki bezpieczeństwa na danym terenie;
- inwestowaniu w infrastrukturę na rzecz bezpieczeństwa (np. w zakresie monitoringu miejsc zagrożonych czy też nowych rozwiązań urbanistycznych);
- koordynowaniu i organizacji działań w zakresie wypełnienia czasu wolnego młodzieży.

Jak już wspomniano, do przeszłości należy utożsamianie bezpieczeństwa jedynie z przeciwdziałaniem zagrożeniom zewnętrznym. Dynamiczny rozwój cywilizacyjny niesie ze sobą coraz to nowe zagrożenia dla życia i zdrowia człowieka. Agresja i brutalizacja życia codziennego, wysoki poziom przestępczości czy też zagrożenia terroryzmem mają niebagatelny wpływ na poczucie bezpieczeństwa, wskazują też wyraźnie na potrzebę zwiększania działań na rzecz bezpieczeństwa. Działania te mają z jednej strony chronić społeczeństwo przed zagrożeniami, a z drugiej przygotować je do radzenia sobie w sytuacjach krytycznych. Współodpowiedzialność obywateli za ochronę i obronę życia i zdrowia oraz innych dóbr jest podstawowym elementem budowy systemu ochrony ludności²². Dlatego też problem bezpieczeństwa oraz edukacji²³ dla bezpieczeństwa nabiera współcześnie szczególnego znaczenia.

Edukacja²⁴ na rzecz bezpieczeństwa jest jednym z komponentów ochrony i obrony narodowej. Jej zadaniem jest przekazywanie wiedzy i kształtowanie odpowiednich umiejętności i postaw w sferze ochrony ludności. Każdy człowiek powinien rozumieć, czym jest zagrożenie, umieć je rozpoznać, a także wiedzieć, jak unikać i eliminować zagrożenia. Edukacja

²¹ Ustawa o samorządzie gminnym, ustawa o samorządzie powiatowym, ustawa o samorządzie województwa.

²² Kitler W., Skrabacz A., 2010, s. 230.

²³ Słownik współczesnego języka polskiego..., op. cit., s. 227, określa pojęcie „edukacja” jako proces zdobywania wiedzy, umiejętności, najczęściej przewidzianych programem; kształcenie, naukę, oświatę, wychowanie.

²⁴ Edukacja jest pojęciem szerszym od wychowania, kształcenia i samokształcenia. Szerzej: Szczurek T., (red.), (2011), s. 32-33.

dla bezpieczeństwa jest także ważną kategorią wychowania człowieka²⁵. Jej zakres wiąże się między innymi z wychowaniem patriotycznym, obywatelskim, moralnym, ekologicznym i obronnym²⁶. Wychowanie dla bezpieczeństwa to proces kształtowania takich form życia indywidualnego i zbiorowego, które zapewniają trwanie, przetrwanie, rozwój oraz doskonalenie życia.

Do podstawowych celów edukacji dla bezpieczeństwa²⁷ (według Jarosława Kardasa) należą:

➤ przyswojenie przez społeczeństwo wiadomości na temat: roli i znaczenia bezpieczeństwa oraz sposobów jego utrzymania; systemu obrony państwa; działalności struktur państwowych i pozapaństwowych w zakresie bezpieczeństwa państwa;

➤ opanowanie umiejętności z zakresu: rozpoznawania, zapobiegania i postępowania wobec zagrożeń; właściwego zachowania się w sytuacjach kryzysowych; orientowania się w strukturach i kompetencjach organów państwa odpowiedzialnych za bezpieczeństwo;

➤ kształtowanie postaw: odpowiedzialności za bezpieczeństwo państwa; potrzeby świadczenia usług na rzecz dobra państwa; potrzeby opanowania wiedzy i umiejętności z zakresu bezpieczeństwa własnego i innych.

Procesem edukacji powinno zostać objęte całe społeczeństwo: dzieci w przedszkolach, młodzież szkolna, studenci i dorośli. Ze względu na obszerność tematu omówione zostaną kwestie związane z edukacją dla bezpieczeństwa dzieci i młodzieży szkolnej oraz udział samorządów lokalnych w tym przedsięwzięciu. Pominięto problematykę szkolenia dorosłych członków społeczeństwa.

Tradycje edukacji obronnej sięgają w Polsce końca XVIII wieku. Kształceniem obronnym zajmowały się przede wszystkim szkoły wojskowe, które miały za zadanie przygotowanie kadeta do służby ojczyźnie. Pierwsza tego typu placówka na ziemiach polskich została utworzona w 1775 roku. Była to Szkoła Rycerska w Warszawie²⁸, która przygotowywała przyszłych oficerów zreformowanego wojska Rzeczypospolitej i urzęd-

---

²⁵ Wychowanie to świadome działania mające na celu ukształtowanie osoby wychowywanej pod względem fizycznym, moralnym i umysłowym oraz przygotowanie jej do życia w społeczeństwie. *Słownik współczesnego języka polskiego*, 2001, s. 554.

²⁶ Szczurek T., (red.), 2011, s. 81.

²⁷ Kardas J., 2001, s. 187-188.

²⁸ [http://www.pl.wikipedia.org/wiki/Korpus_kadetów_\(Polska\)](http://www.pl.wikipedia.org/wiki/Korpus_kadetów_(Polska)). [data dostępu: 03.10.2011].

ników państwowych. Do pierwszego rozbioru Polski powstało jeszcze kilka szkół wojskowych, między innymi Korpusy Kadetów w Nieświeżu i w Grodnie.

Szkolnictwo wojskowe funkcjonowało w Księstwie Warszawskim (1807 r.)²⁹ oraz w Królestwie Polskim (1815 r.), gdzie władze utrzymywały utworzony w 1795 roku Korpus Kadetów w Kaliszu. Po upadku powstania listopadowego Wojsko Polskie i szkolnictwo wojskowe przestały istnieć. Od tej pory szkolnictwo obronne mogło działać tylko w konspiracji lub na emigracji.

Początek XX wieku dał nowy impuls do podjęcia działań przygotowawczych do odzyskania przez Polskę niepodległości. Jako pierwszy potrzebę przygotowania społeczeństwa polskiego do walki zbrojnej dostrzegł Józef Piłsudski³⁰. W celu przygotowania organizatorów i dowódców przyszłego powstania zbrojnego tworzone były różne organizacje (Związek Walki Czynnej we Lwowie, Związek Strzelecki, Towarzystwo Sportowo-Gimnastyczne). Po wybuchu I wojny światowej organizacje te stały się podbudową Legionów Polskich.

W II Rzeczypospolitej wprowadzono powszechny obowiązek służby wojskowej, tworzone były szkoły kadeckie wzorowane na tradycji Korpusów Kadeckich w Warszawie i Kaliszu. Początkowo planowano wprowadzić obowiązkowe przysposobienie wojskowe dla całej młodzieży przedpoborowej. Ze względu na trudności, głównie finansowe, nie zrealizowano tego pomysłu. Od 1925 roku przysposobienie wojskowe było obowiązkowe dla młodzieży męskiej szkół ponadpodstawowych i wyższych. Dziewczęta szkół średnich mogły uczęszczać na nadobowiązkowe zajęcia obejmujące działania sanitarne, ratownictwo i opiekę nad żołnierzami. Jednocześnie intensywnie szkolono kadrę oficerską i pracowano nad organizacją szkolnictwa wojskowego Armii Polskiej. Utworzono szkoły podchorążych rezerwy, a kandydatów na oficerów rezerwy szkolono w pułkach odpowiednich rodzajów wojsk.

Kształcenie obronne podczas II wojny światowej to po pierwsze ośrodki szkolnictwa wojskowego – Szkoły Podchorążych wszędzie tam, gdzie tworzone było wojsko polskie (Francja, Wielka Brytania, ZSRR, Włochy, Palestyna, Iran, Irak), po drugie konspiracyjne szkolnictwo na terenie okupowanego kraju.

Po II wojnie światowej wznowiono naukę przysposobienia obronnego

²⁹ J. Stojanowski, 1923, s. 3.

³⁰ A. Nowicka-Osuch, M. Palczewska, 2007, s. 84.

jako przedmiotu obowiązkowego w szkołach średnich, na kursach kształcenia nauczycieli oraz na kursach gimnazjalnych i licealnych. Tworzono szkoły podchorążych rezerwy i szkoły oficerów rezerwy. Obowiązkowym szkoleniem objęto również młodzież akademicką.

System szkolenia obronnego ulegał częstym modyfikacjom. Na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku edukacją obronną objęto: kadre kierowniczą administracji państwowej; jednostki przewidziane do militaryzacji; formacje obrony cywilnej; młodzież szkół ponadpodstawowych; ludność w zakresie powszechnej samoobrony.

W 1990 roku zrezygnowano z edukacji obronnej w szkołach podstawowych. Do szkół ponadpodstawowych wprowadzono nowe programy przysposobienia obronnego, których treści ograniczały się do ochrony życia i zdrowia przed zagrożeniami czasu pokoju oraz szkoleniem z udzielania pierwszej pomocy.

Po przeprowadzonej w 1999 roku reformie systemu edukacji wprowadzono: sześciolatte szkoły podstawowe, trzyletnie gimnazja i dwu lub trzyletnie szkoły ponadgimnazjalne. Przedmiot przysposobienie obronne wprowadzono w gimnazjum w formie ścieżki międzyprzedmiotowej oraz w liceum w formie oddzielnego przedmiotu. W drodze eksperymentu wprowadzano klasy o profilu wojskowym w szkołach ponadgimnazjalnych (eksperyment zakończył się w 2003). Wiedza z zakresu edukacji obronnej obejmowała: ogólną wiedzę o bezpieczeństwie i jego kształtowaniu, wychowanie komunikacyjne, edukację prozdrowotną, edukację ekologiczną, profilaktykę przeciwpożarową, pierwszą pomoc przedmedyczną, ratownictwo, edukację przeciwprzestępczą, zasady ochrony dóbr kultury i elementy międzynarodowego prawa humanitarnego oraz przysposobienie obronne (tylko w klasach wojskowych)³¹.

Obecny model kształcenia realizowany jest w oparciu o założenia ustawy z dnia 7 września 1991 roku *o systemie oświaty*³² oraz załączniki Nr 2 i 4 do Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. *w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół*³³. Obowiązek edukacji dla bezpieczeństwa wynika również z zapisów ustawy *o powszechnym*

---

31 Kaliński M., 2004, s. 128.

32 Ustawa z dnia 7 września 1991 roku *o systemie oświaty* (tekst jednolity Dz. U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572 z późn. zm.).

33 Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. *w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół* (Dz. U. z 2009 r. Nr 4, poz. 17).

*obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej*³⁴.

Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych obejmuje dwa etapy edukacyjne: pierwszy, realizowany w klasach I-III (edukacja wczesnoszkolna, kształcenie zintegrowane) oraz drugi, realizowany w klasach IV-VI (na tym etapie treści przekazywane są w ramach odrębnych przedmiotów). W szkole podstawowej nauczyciele kształtują postawy i umiejętności uczniów. Dzieci uczą się rozpoznawać zagrożenia wynikające z własnych i cudzych zachowań, rozpoznawać sygnały alarmowe, szukać pomocy, zapoznają się z podstawowymi zasadami udzielania pierwszej pomocy.

Głównym celem zajęć edukacji dla bezpieczeństwa w gimnazjum (trzeci etap edukacyjny) jest: pogłębianie wiedzy z zakresu zachowania się w sytuacjach zagrożenia życia lub zdrowia; przygotowanie ucznia do działania ratowniczego i nauczanie go udzielania pierwszej pomocy w różnych sytuacjach urazowych oraz wdrażanie do świadomego uczestniczenia w życiu regionu i kraju na wypadek różnych zagrożeń.

Na czwartym etapie edukacyjnym uczeń powinien umieć rozróżniać struktury obronności państwa, rozumieć ich rolę oraz znać formy spełniania powinności obronnych przez organy administracji i obywateli; znać zasady postępowania w przypadku wystąpienia zagrożenia życia, zdrowia lub mienia oraz znać zasady planowania i organizowania działań, a także umieć udzielać pierwszej pomocy poszkodowanym w różnych stanach zagrożających życiu i zdrowiu.

Edukacja dla bezpieczeństwa to także działania prewencyjne³⁵ i profilaktyczne (zapobiegające szkodliwym zjawiskom). Oba pojęcia często stosowane są zamiennie³⁶. Pojęcie prewencja najczęściej kojarzy się z przestępczością i patologiami społecznymi (dewiacjami społecznymi), rozumianymi jako zjawiska występujące w społeczeństwie, ale sprzeczne z war-

---

34 Artykuł 166 ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. *o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej* stanowi, że „uczniowie gimnazjów, zasadniczych szkół zawodowych, liceów ogólnokształcących, liceów profilowanych i techników podlegają obowiązkowi edukacji w zakresie bezpieczeństwa. Edukacja dla bezpieczeństwa jest obowiązkowym przedmiotem nauczania w wymiarze 1 godziny tygodniowo w cyklu kształcenia w wymienionych szkołach”.

35 <http://www.gazetaprawna.pl/encyklopedia/prawo/hasla/337659,prewencja.html>. [data dostępu: 10.10.2011] Prewencja to inaczej zapobieganie złym zjawiskom i zagrożeniom, usuwanie ich przyczyn. Składają się na to różnego rodzaju działania prowadzone przez instytucje i służby państwowe, organizacje społeczne i inne podmioty, które muszą (ze względu np. na obowiązki wynikające z ustaw) lub chcą pełnić rolę prewencyjną.

36 T. Serafin, S. Parszowski, 2011, s. 38.

tościami przyjętymi przez ogół³⁷. W tym wymiarze możemy mówić o *prewencji kryminalnej jako systemie działań mających na celu niedopuszczenie do pojawienia się niepożądanych zdarzeń i zjawisk, inicjowanie i organizowanie działań mających na celu zapobieganie popełnianiu przestępstw i wykroczeń oraz zjawiskom kryminogennym i współdziałanie w tym zakresie z organami państwowymi, samorządowymi i organizacjami społecznymi*³⁸. Walką z tymi zjawiskami zajmuje się przede wszystkim Policja.

Niebagatelną rolę do spełnienia w działaniach prewencyjnych i profilaktycznych na szczeblu lokalnym mają samorzady terytorialne, które realizują swoje zadania w ramach polityki społecznej, rozumianej jako *celowa działalność państwa i innych organizacji w dziedzinie kształtowania warunków życia i pracy ludności oraz stosunków społecznych, mająca na celu między innymi zapewnienie bezpieczeństwa socjalnego, zaspokojenie potrzeb wyższego rzędu, zapewnienie ładu społecznego*³⁹. Na tę kwestię zwraca uwagę K. Dziurzyński pisząc o programach rozwiązywania problemów społecznych w społecznościach lokalnych⁴⁰. Polityka społeczna zajmuje się między innymi walką z przestępczością oraz innymi dewiacjami społecznymi, takimi jak: przemoc w rodzinie⁴¹, narkomania⁴², alkoholizm⁴³. Samorząd terytorialny realizuje zadania związane z przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie, narkomanii oraz alkoholizmowi, tworząc własne programy profilaktyczne, a także współdziałając z innymi podmiotami przy realizacji programów ogólnopolskich:

➤ *Rządowego programu ograniczania przestępczości i aspołecznych zachowań „Razem Bezpieczniej”*⁴⁴, obejmującego takie obszary działania, jak: bezpieczeństwo w miejscach publicznych i miejscu zamieszkania; przeciwdziałanie przemocy domowej; bezpieczeństwo w szkole; bezpieczeństwo w środkach komunikacji publicznej; ochrona przed wydarzeniami nadzwyczajnymi lub atakiem terrorystycznym; bezpieczeństwo w ruchu drogowym; bezpieczeństwo w działalności gospodarczej; ochro-

37 *Ibidem*, s. 35.

38 *Ibidem*, s. 43.

39 B. Szatur-Jaworska, G. Firlit-Fesnak, 1994, s. 3.

40 K. Dziurzyński, 2009, s. 11.

41 Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, (Dz. U. z 2005 r. Nr 180, poz. 1493 z późn. zm.).

42 Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii, (Dz. U. z 2005 r. Nr 179, poz. 1485 z późn. zm.).

43 Ustawa z dnia 16 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi, (tekst jednolity Dz. U. z 2007 r. Nr 70, poz. 473 z późn. zm.).

44 http://www.bip.kgp.policja.gov.pl/portal/kgp/784/8474/PROGRAMY_NARODOWE_RZADOWE_/html. [data dostępu: 10.10.2011].

na dziedzictwa narodowego przed kradzieżami, dewastacją i nielegalnym wywozem za granicę;

➤ *Krajowego programu zapobiegania niedostosowaniu społecznemu i przestępczości wśród dzieci i młodzieży*⁴⁵, którego celem jest zahamowanie dynamiki wzrostu niedostosowania społecznego oraz przestępczości dzieci i młodzieży; eliminowanie i łagodzenie drastycznych przejawów niedostosowania społecznego, w szczególności zagrażających zdrowiu oraz życiu dzieci i młodzieży, a także pozostawiających trwałe, niekorzystne dla ich przyszłości skutki;

➤ *Krajowego programu przeciwdziałania przemocy w rodzinie na lata 2006 - 2016*⁴⁶, zmierzającego do ograniczenia skali zjawiska przemocy rodzinie; zwiększenia skuteczności ochrony ofiar przemocy w rodzinie i zwiększenia dostępności pomocy oraz zwiększenia skuteczności działań interwencyjnych i korekcyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie;

➤ *Narodowego programu profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych na lata 2011 - 2015*, którego priorytetem jest ograniczenie szkód zdrowotnych wynikających ze spożywania alkoholu;

➤ *Krajowego programu przeciwdziałania narkomanii na lata 2011 - 2016*, ukierunkowanego działania na profilaktykę, leczenie, rehabilitację, ograniczenie szkód zdrowotnych i reintegrację społeczną, co ma doprowadzić do ograniczenia używania narkotyków.

Samorządy realizują lub uczestniczą w realizacji lokalnych programów prewencyjnych skierowanych do dzieci i młodzieży. Tak dzieje się między innymi w Wielkopolsce, gdzie od lat realizowane są programy prewencyjno-edukacyjne: „Bezpieczna szkoła”, „Z Pyrkiem bezpiecznie” czy „Uwaga zagrożenia”⁴⁷.

Efektom kształcenia młodego pokolenia powinno być przygotowanie społeczeństwa do racjonalnych zachowań w obliczu zagrożeń cywilizacyjnych i militarnych oraz aktywne uczestniczenie w realizowanych przez organy administracji państwowej, samorządu terytorialnego i organizacje

⁴⁵ <http://www.bip.kgp.policja.gov.pl>

³³⁸ <http://www.bip.kgp.policja.gov.pl>

⁴⁶ ³³⁹ <http://www.premier.gov.pl/rzad/uchwały/6246>. Uchwała Rady Ministrów Nr 35/2011 z dnia 22 marca 2011 r. Pobrano: 10.10.2011 r.

³⁴⁰ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 22 marca 2011 r. w sprawie *Krajowego Programu Przeciwdziałania Narkomanii na lata 2011-2016*. (Dz. U. z 2011 r. Nr 78, poz. 428).

⁴⁷ <http://www.wielkopolska.policja.gov.pl/prewencja/index./hp>. Pobrano: 10.10.2011r.

społeczne przedsięwzięciach profilaktycznych i prewencyjnych, zapewniających poczucie bezpieczeństwa. Aby ten cel zrealizować, należy wprowadzić nowe rozwiązania. Obecnie edukacja dla bezpieczeństwa odbywa się na dwóch płaszczyznach. Przekazanie wiedzy następuje po pierwsze poprzez szkoły, gdzie wprowadzono edukację dla bezpieczeństwa jako samodzielny przedmiot, po drugie za pośrednictwem podmiotów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo zewnętrzne i wewnętrzne państwa, w tym instytucji samorządowych, a także organizacji społecznych, stowarzyszeń i fundacji. Konieczna jest koordynacja tych działań, tak na szczeblu centralnym, jak i lokalnym, gdzie władze samorządowe poprzez bezpośredni kontakt ze społeczeństwem mają większą świadomość rodzaju i skali zagrożeń. Pozwoli to na podjęcie działań edukacyjnych adekwatnych do potrzeb.

REFERENCES

- 1) *Słownik współczesnego języka polskiego*, (2001), Warszawa.
- 2) Zięba R. (2006), *Teoria ogólna bezpieczeństwa państwa w stosunkach międzynarodowych*, [w:] *Stosunki międzynarodowe w XXI wieku. Księga jubileuszowa z okazji 30-lecia Instytutu Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego*, Warszawa.
- 3) Kitler W., Skrabacz A. (2010), *Bezpieczeństwo ludności cywilnej. Pojęcie, organizacja i zadania w czasie pokoju, kryzysu i wojny*. Towarzystwo Wiedzy Obronnej, Warszawa.
- 4) Balcerowicz B. (2004), *Bezpieczeństwo polityczne Rzeczypospolitej Polskiej*, ZUMS BN, WSO, AON, s.7.
- 5) Huzarski M. (2009), *Zmienne podstawy bezpieczeństwa i obronności państwa*, AON, Warszawa, s.17.
- 6) Brzeziński M. (2009), *Rodzaje bezpieczeństwa państwa*, [w:] Sulowski S., Brzeziński M. (red.), *Bezpieczeństwo wewnętrzne państwa. Wybrane zagadnienia*, Warszawa, s.40.
- 7) Kitler W. (2001), *Obrona narodowa w wybranych państwach demokratycznych*, Warszawa.
- 8) Szczurek T., (red.), (2011), *Współczesne trendy w edukacji dla bezpieczeństwa. Kształcenie, wychowanie, motywowanie*, Warszawa.
- 9) Kardas J. (2001), *Edukacja na rzecz bezpieczeństwa*, [w:] *Obrona cywilna w obronie narodowej III RP*, Warszawa.

3. Ustawa z dnia 05 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (Dz. U. z 2001 r. , Nr 142, poz. 1590 z późn. zm.).
4. Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (tekst jednolity Dz. U. z 2004 r. Nr 241, poz. 2416 z późn. zm.).
5. Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, (Dz. U. z 2005 r. Nr 180, poz. 1493 z późn. zm.).
6. Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii, (Dz. U. z 2005 r. Nr 179, poz. 1485 z późn. zm.).
7. Ustawa z dnia 16 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (tekst jednolity Dz. U. z 2007 r. Nr 70, poz. 473 z późn. zm.).